

MEVLÂNÂ-MEVLEVÎLER VE AHİLER

Ali TORUN

Adamlık ve erlik manasına gelen **mürüvvet** kelimesiyle gençlik ve cömertlik manalarını ihtiva eden **fütüvvet** kelimesi esas itibariyle tasavvufa dayanan fakat iktisâdî teşekkülleri kavraması ve sanat erbabını teşkilatlandırması bakımından daha şümüllü bir kavram olmuştur.

Mürüvvet fütüvvetin esasıdır. Fütüvvetse mürüvetin son noktasıdır. Her mürüvvet ehli fütüvvet sahibi değildir. Ancak her fütüvvet ehli mürüvvet sahibidir.

Arapça'da fütüvvet ehline fetâ, fityan; bunların şeyhlerine de abu'l-fityan,, seyyid al-futuvva dendiği gibi Farsçada da fütüvvedâr, cüvan-merd gibi adlar verilmiştir .

Fütüvvet ehli Anadolu'da Ahilik adıyla teşkilatlanmış, bu teşkilat mensupları da **Ahi** adıyla anılmıştır.

Ahi kelimesinin menşei konusunda ihtilaf vardır. Kimilerine göre Arapça «kardeşim» manasındaki kelimedenden, kimilerine göre ise Türkçe cömert manasına gelen «akı»'dan bozmadır!

Hicretin II. asrından itibaren İslâm ülkelerinde görülmeye başlanan fütüvvet geleneğinin Anadolu'ya gelişi Abbasoğullarının son devirlerine rastlamaktadır. Bilhassa Moğol istilası, bir çok fütüvvet erbabının Anadolu'ya akmasına ve fütüvvetin Anadolu'ya yerleşmesine, nüfuz kazanmasına sebep olmuştur.

Ahilik tasavvufa dayanmakla birlikte sanıldığı gibi bir tarikat değildir. Ancak tarikatlarla yakından münasebeti vardır. Bektaşilik, Halvetilik, Rulfalık, Hurufilik gibi tarikatlar bunların belli başlılarıdır. Bunlara muhtelif unsurlarını verdiği gibi onların da bir takım akide ve erkanlarını almıştır. XIII. asırda Mevlâna tarafından kuru-

lan, oğlu Sultan Veled tarafından sistematize edilen Mevlevilik de Ahilik'le yakından münasebeti olan bir başka tarikatadır.

Mevlevî büyüklerinden Ahmet Eflâki tarafından kaleme alınan Menâkıbu'l-Arifin adlı eser, bu münasebeti gayet güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Menkabeyle Mevlâna'ya müntesip gösterilen Ahi Ahmet Şah, Hüsamet-tin-i Debbağ, Çoban Dellak, Ahi Mehmet Seyyid Abâdi Ahi Çoban, Ahi Emir Ahmet, Bayburtlu Ahi Ahmet gibi fütüvvet ehlinden büyük bir hürmetle bahsedilmektedir. Bu adı geçen kişiler menâkıpnameden öğrendiğimize göre etraflarında büyük kalabalıklar bulunan, saraylarda yerleri bulunan kimselelerdi.

Şüphesiz ki Menâkınâme'de her anlatılan tarihi bir gerçek olarak göremeyiz. Ancak bu anlatılanlar Ahilerle Mevlevilerin birbirlerine olan sempati-lerini göstermesi açısından gayet mühimdir.

Bu sempatiyi ortaya koyan hadiselerin bazıları şunlardır :

1. Ahi Çoban'ın Mevlana'nın Kemerine Sahip Olmak İstemesi :

Aksaray kapısı önünde iç gözü açık, dış gözü kapalı bir kör vardı. Mevlâna'nın aşkına bir ekmek istedi. Ahi Kayser'in oğlu Ahi Çoban da orada idi. Tam o sırada Mevlâna oraya geldi. Belinden kemerini çıkardı, körün önüne atıp gitti.

Ahi Çoban, köre : «Şu yüz dirhemi al da kemeri bana ver» dedi. Kör : «Bin dinar da verseler, yine vermem. Ben onu boynuma bağlayıp birlikte mezarı götüreceğim» dedi. Kör o gece sabaha kadar ağlayıp inledi ve Tanrı'ya : «Ey Tanrım, bu kemerin bağlı bulunduğu o belin hakkı için beni bu vücut

kaydından kurtar, camımı al da ben bu dünyadan fırlayıp, gideyim.» diye yalvardı. O anda, Hatif'ten : «filan kör, hayat kaydından kurtulup sonsuz hayata daldı» diye bir ses geldi. Bunun üzerine Ahi Çoban tam bir samimiyetle o kemeri, körün boynuna bağladı, teçhizini yapıp kefenledi. Büyük bir saygı ile onu evinden çıkardı. Gerekeni yaparak taziye töresini yerine getirdi².

2. Hüsameddin-i Debbâğ ve Göz Ağrısı :

Hüsameddin-i Debbâğ-ı Mevlevî rivayet etti ki : Gençliğimde gözüm ağır-mıştı. Doktorların ilaçları ile iyi olmamış ve azmıştı. Bir gün müritlerden bir derviş babama delalet edip «çocuğunu Mevlânâ hazretlerine götür, ondan yardım iste de gözleri iyi olsun, dedi. Bunun üzerine babam beni alıp Mevlânâ hazretlerine götürdü. Meğer ol ulu kişinin de göz ağrısı vardı. Benim içinimden «kendi derdine çare bulamayan kimse başkasının kine nasıl bulur?» diye geçti.

Mevlâna derhal, «Hüsameddin gel, gözlerini görmem için biraz ilerle» buyurdu. Ben ileri koşup baş koydum. Mevlânâ iki mübarek parmağı ile tük-rüğünü alıp gözlerime sürdü. Ve «Oğul bıçak kendi sapını kesmez; fakat baş-ka yerde zülfikarlık yapar. Tanrı'nın adeti ve kanunu böyledir. Onun kulları birbirine muhtaçlırlar. Fakat hakikat-te bütün ihtiyaçlar Tanrı'yadır, dedi. İkinci gün yüce Tanrı'nın izni ve Mevlâna'nın inayeti ile gözlerim açıldı. Babam bir sema tertip edip büyükleri davet etti. Evin bütün halkı mürid ve kul olduk. (...)

Şimdi seksen yaşında olduğum halde, başka bir zahmet ve dert görmedim³.

3. Mevlâna'nın Buğdayları Moğol Yağmasından Koruması :

Rumun itibarlı fütüvvet sahiplerinden, temiz insanlardan olan, İsa gibi her şeyden sıyrılmış, kıdemi ve nefesi bulunan ve Mevlâna'nın «Benim kar-

deşim» dediği Fütüvvet erbabının sultanı Ahi Mehmet Seyyid Abâdî'den şöyle rivayet ettiler ki : O bir gün harman zamanı idi, Büyük bir harmanın vardı. Büyük bir buğday yığını çıkmıştı. Bu sırada birden bire Moğol askeri Konya sahrasını kapladı. Harmanları darmadağın edip yağmaya verdi.

Mevlâna hazretleri bana bir fereci giydirmişti. Hizmetçisine : «O mübarek fereciyi buğday yığınının üzerine at da uğuru ile buğday yığıma bir şey olmasın» diye emrettim.

Tanrı daha iyi bilir ve şahit olarak da kafidir, ki yakın ve uzak bütün komşularımızın buğdaylarını yağma ettiler, fakat ne biri bizimkinin etrafında dolaştı, ne bir saman çöpü kayboldu, ve ne de bir tane götürdüler. Sonra hepsini şehre taşıdım ve sofraya sofraya misafirlere ikram ettim. Şehrinin Mevlânâ'ya gittim, gülerek beni karşıladı ve «eğer Ahi isteseydi onların hepsi kurtulurdu» dedi⁴.

4. Mevlânâ'nın Konya'yı Yağmadan Kurtarması :

Fetâların sultanı, zamanın az yetiştirdiği kişilerden olan Ahi Ahmet Şah, Konya Daru'l-mülkünün fütüvvetdarlarının başı ve servet sahibi bir kişi idi; binlerce asker ve rintler topluluğunu eli altında bulundururdu. Onlardan sık sık nakledildiğine göre : Mevlâna'nın ölümünden sonra, Keygatu Han, büyük ordu ve mühimmat ile Konya kapılarına geldi. Elli bine yakın savaşçı ile Konya sahrasına indi. Maksudu şehri yağma etmek ve ahalisini öldürmekti. Bir gece rüyasında Mevlânâ kuvvetle onun boğazını sıktı ve «Konya bizimdir, senin Konya halkı ile ne işin var?» dedi. Keygatu büyük bir sıkıntı ile rüyadan uyanıp tövbe etti. Bu halin sırrını anlamak için elçi gönderdi ve şehre girip yıkandıktan sonra rüyasını memleketin ileri gelenlerine anlatmak istediğini bildirdi. Şehrin ileri gelenleri Ahi Ahmet Şah ile birlikte Sultan Veled'e gelerek iki üç bir kadar Moğol'un zabt etmek için değil

gezmek için şehre girmelerine izin vermesini istediler. İzin çıktıktan sonra Keygatu şehre geldi. Sarayın kapısında indi. Konya'nın büyükleri bölük bölük gelerek padişaha güzel hediyeler getirdiler. Nihayet Ahi Ahmet Şah da kalktı. Bir kaç delikanlı ile üzeri kıymetli taşlarla kakmalı bir kemer ve güzel atlarla birçok hediyeler götürdü. Ahi Ahmet Şah'ın yalnız olarak huzuruna girmesine müsaade ettiler. Ahi Ahmet Şah padişahın elini öptükten sonra Keygatu'nun karşısına oturdu. Keygatu'yu birden bire bir sıkıntı kapladı, hali değişti. Ahi Ahmet Şah'a : «Ahi ata, bu senin yanında oturan kimdir?» diye sordu. «Ben şimdi yalnız oturuyorum, kimse görmüyorum» dedi. Bunun üzerine Han, «Ne diyorsun!» Ben orta boylu, kır saçlı, sarı benizli, başında duman renkli sarık, sırtında Hint hırkası (Burd-i Hindi) bulunan bir adam görüyorum, senin yanında oturmuş bana dik dik bakıyor» dedi. Ahi hemen zekâsıyla bu şekil ve şemâilden onun tarif ettiği kimsenin Mevlâna olduğunu onladı. Ona «Ey cihan sultanı, öyle bir sultanın yüzünü ancak hanın mübarek gözü görebilir. O, bu topraklarda gömülü olan Belh'li Baha Veled'in oğlu Mevlâna Celaleddin' Bir gece Çelebi hazmetlerine sema verir. Bunun üzerine Keygatu : «Evet, dün gece onu rüyamda görmüştüm, beni boğmak istiyor ve bu şehir bizimidir, diyordu. Şimdi ey Ahi, ben seni kendime baba yaptım ve kafama koyduğum o kötü düşünceden vaz geçtim. Konya halkına hiçbir eziyet etmeyeceğime ve zarar vermeyeceğime tövbe ettim». Ahi, onu Sultan Veled'e götürdü. (...)

Sultan Veled onun başına bir Mevlevi külahı giydirip inayetlerde bulundu⁵.

5. Ahi Muhammed Divane'nin Prostat Hastalığından Kurtulması :

Ahi Muhammed Divane, Çelebi hazretlerinin Sivas'ta bulunan ve hak-

kında büyük bir inayet beslediği samimi muhiplerindendi. Çelebi ne zaman Sivas'ı şereflendirse Ahi Muhammed Divane onun için güzel sema toplantıları yapardı ve hadden aşırı hizmetlerde bulunurdu. Üçüncü defa Sivas'ı şereflendirdiği vakit Ahi, idrarını tutamamak hastalığına mübtela olmuştu. Bir gece Çelebi hazretlerine sema vermişti. Şehirin her cinsten ileri gelenleri hazırıldı. Ahi evin ortasında oturmuş, Çelebi'nin semasını seyrediyordu. Çelebi birden bire heyecanlanarak Ahi'yi yakalayıp, semaya soktu ve dönmeye başladı. Ahi, hastalığı dolayısıyla bir münasebetsizlik olur diye korktu. Çelebi, sema esnasında ona : «Bundan böyle keyfine bak, bugünden sonra artık bu hastalıktan zahmet çekmeyeceksin ümid olunur» dedi. Ve hakikaten o hastalıktan eser kalmadı. Ve o, daima benim şeyhim Celaleddin Emir Arif'tir, bütün dünyanın hekimlerinin iyi etmekten aciz kaldıkları bir illetin ilacını bulup beni kurtardı. Ve o babanın temiz ruhuna aferinler olsun ki ondan baş ve başbuğluk ülkelerinde böyle bir evlât dünyaya gelmiştir» dedi⁶.

6. Bayburtlu Emir Ahmed'in Mevlâna'ya İntisabı :

Bayburtlu Emir Ahmet o diyarın reislerindendi. Zengin, hayır isteyen makam sahibi, çok görmüş ve büyükle- rin sohbetine erişmiş bir adamdı.

Ariflerin sultanı Çelebi Celaleddin Arif hazretleri Bayburd'a gittiği vakit oranın erkek ve kadın bütün ahalisi onun kulu ve müridi oldular.

Emir Ahmet şöyle hikâye etti ki . «Gençliğimde sizin ceddiniz, Mevlâna hazretlerinin güzel şöhreti ağızdan ağıza Bayburd'a ulaştı ve onun «hal» ve «kal» inin yüceliğini seyyahlar anlatınca, ben de babamdan müsaade dileyip Konya'ya gitmek ve hazretin elini öpmek şerefine nail olmak hevesi uyandı. Fakat anne ve babam müsaade etmediler. Benim için olmasın,

diyerek gitme zamanını düşünüyordum. Bir gece son derece arzu ve aşkla kalktım, bir kaç rekat hacet namazı kıldım ve Tanrı'nın nimet ihsan etmesi, yardımcım olur da sürüden ayrılıp o ziyaretle müşerref olurum ümidi ile kırk defa enam süresini okudum Sabaha yakın başımı koyup uykuya daldığım vakit rüyamda müridlerden ve seyyahlardan işittiğim şekilde Mevlâna'yı gördüm.

Mevlâna fereci giymiş, duman renginde bir sarık başına sarmış olduğu halde evimize giriyordu. Ben daha önce koşarak baş koydum, yüzümü onun ayaklarına sürdüm ve yalvarıp yakardım. O, bir dosttan makas istedi, saçlarımı kesti, yüzümü öptü, ve bir kaç defa Tanrı mübarek etsin dedikten sonra «Bu mesnevi şeyhidir» buyurdu. Ben sevincimden uyandıığım vakit, kesilmiş saçlarımı yastığım üzerinde buldum.

Bu vaziyetten dolayı bende bir şaşkınlık belirdi. O zevkin şevkinden bir kaç gün deli gibi dağlarda dolaştım, Nihayet bir posta oturma merasimi yaparak fereci giydim. Sema'a, toplantılar tertip etmeye ve Mesnevi okumaya başladım. Ondan sonra muhtelif şeylerden hazırlanmış güzel bir armağanı Mevlâna'ya gönderip kendi

halimi bildirdim. Bunun üzerine Mevlâna hilafet seceresini gönderip bu kulu müritliğe kabul etti⁷.

Menakıpnâme'de Ahilerle Mevlevilerin münasebetleri bu hadiselerle sınırlı değildir. Bu müsbet misâllerin yanısıra Mevlevî nüfuzunu kabul etmeyen Ahi Polat, Ahi Ahmet, Ahi Mustafa gibi bir takım ahilerin gerek siyasi otoritelerce ve gerekse keramet yoluyla nasıl cezalandırıldıklarını da görmekteyiz.

Bir Mevlevî gözüyle nakledilen bütün bu hadiseler, menkabevi yönleri bir kenara bırakılacak olursa bu iki sosyal müessesenin bazan çatışma halinde ve fakat ekseriya uyum içersinde Anadolu insanının sosyal, ruhi ihtiyaçlarını asırlarca nasıl karşıladıklarını güzel bir şekilde ortaya koymaktadır.

- 1 A. Gölpinarlı, «Türk ve İslam İllerinde Fütüvvet Teşkilatı» İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, CXI, (s. 1 - 4), s. 5, 6.
- 2 Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbaları I, M.E.B. 1989, s. 614 - 615.
- 3 a.g.e., I, s. 460 - 461.
- 4 a.g.e., I, s. 600, 601.
- 5 a.g.e., II, s. 31 - 34.
- 6 a.g.e., II, s. 268, 269.
- 7 a.g.e., I, s. 421 - 423.